

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Eusebiu Tu Pamphilu Ekklesiastikē Istorია

Eusebius <Caesariensis>

Mogvntiae, 1672

Caput XII.

urn:nbn:de:hbz:466:1-14478

tiadis: Imperator omnem criminandi ansam i-
 pſis volens adimere, mandavit Veto agenti Vica-
 riam Præſecturam per Africam, ut de crimine tra-
 ditionis quod Felici Episcopo objiciebatur, dili-
 genter inquireret. Sed dum Verus iustionem prin-
 cipis exſequi aggrediretur, in difficilem ac diutur-
 num morbum incidit. Quare Ælianus Proconſul
 Africæ, mandato Principis partes Vicarii agendas
 ſuſcepit, & negotium Felicis ad examen & jurisdi-
 ctionem ſuam revocavit. Inductus eſt in iudicium
 Claudius Saturianus, ſeu Saturninus, ut vocatur
 in Epistoſta Conſtantini ad Probianum, qui fuerat
 curator civitatis Aptungensium tempore perfec-
 tionis, id eſt, Diocletiano VIII. & Maximiano VII.
 Coſſ. ut ex geſtis municipalibus, quæ ab ipſo confe-
 cta erant, eo quem dixi anno, perſpici poſſet utrùm
 Felix Episcopus Aptungensium ſacros codices cre-
 mandos tradidiſſet. Exhibitus etiam eſt Calidius
 Gratianus, Curator ejus anni quo quæſtio agitaba-
 tur, ut ſcilicet acta municipalia ſuperioris temporis
 Magiſtratum in iudicium afferret. Hic Calidius
 Junior vocatur à Conſtantino in Epistoſta ad Pro-
 bianum; ad diſtinctionem ſcilicet Calidii Saturiani
 ſeu Saturnini. Ita enim legendum eſt in Optati
 lib. 1. Præter hos exhibitus eſt in iudicio Superius
 Stationarius, Solon ſervus publicus, & Ingentius
 Scriba, & Alſus Cæcilianus, qui fuerat Magiſtra-
 tus ſeu Duumvir municipii Aptungensium tem-
 pore perſecutionis. Idcirco autem inductus eſt Sta-
 tionarius, quòd cum Chriſtiani cogentur à Cu-
 ratoribus & Magiſtratibus ſcripturas tradere ex
 præcepto Imp. milites ſecum habere ſolerent &
 Officiales; Centuriones videlicet ac Beneficiarios,
 ut patet ex Epistoſta Secundi Tigiltiani ad Menſu-
 rium, quam refert Auguſtinus in Breviario. Male
 in Optati libro *ſuper Stationarium* legitur conſuſis
 vocibus, cum ſcribendum ſit *Superius Stationarius*.
 Male etiam in Epistoſta Conſtantini ad Probianum
 quam refert Auguſtinus in libro 3. contra Cresco-
 nium, legitur *Superius Saturianus*. Rectius in Epi-
 ſtola 68. ejusdem Auguſtini *Superius Centurio* no-
 minatur. His omnibus quos ſupra memoravi ad
 inſtructionem cauſæ Felicis exhibitus in iudicio
 Proconſulari, Ælianus Proconſul cognitionem
 exorſus eſt. Lecta ſunt primò Acta municipalia.
 Interrogati Saturninus & Calidius Junior Curato-
 res, & Superius Stationarius, & Cæcilianus Duum-
 viralis. Ex quorum reſponſis ac profeſſionibus, Fel-
 licem Episcopum integrum eſſe conſtitit à tradi-
 tione ſacrorum librorum. Ingentius verò Epiſto-
 lam Cæciliani & Acta Municipalia falſaſſe con-
 victus, in carcerem miſſus eſt, ut artiori interro-
 gationi ſervaretur. Extat ſententia Æliani Pro-
 conſulis in libro 1. Optati, & in Geſtis purgatio-
 nis Felicis, quæ ex Appendice Optati jamdudum
 edidit Papius Maſſonus. Sed dolendum eſt ma-
 ximam partem horum Geſtorum Proconſularium
 temporis injurià periſſe. Deſideratur enim pars
 prior, in qua Acta Municipalia & interrogatio-
 nes ac profeſſiones Curatorum ac Stationarii con-
 tinebantur. Porro Ælianus Proconſul cauſam Fel-
 icis audivit, Voluſiano & Anniano Coſſ. quinto-
 decimo Calendas Martias, id eſt, poſt menſes fer-
 me quatuor à iudicio Miltiadis, ut ſcribit Auguſtinus

in libro ad Donatiſtas poſt collationem. Quod ta-
 men non ita accipiendum eſt, quaſi eo ipſo die cauſa
 terminata ac judicata ſit. Neq; enim intra unius diei
 ſpatium, tot Geſtorum documenta perlegi, tot per-
 ſonæ interrogari potuerunt. Quare neceſſe eſt, ut
 in plures dies protracta ſit tantæ cauſæ cognitio. Cer-
 te in Geſtis purgationis Felicis, Cæcilianus Duum-
 vir auditus dicitur eſſe ab Æliano, Voluſiano & An-
 niano Coſſ. 13. Calendas Septembres, id eſt, ſexto
 menſe poſt iudicium inchoatum. Nam ob neceſſita-
 tes publicas & provinciæ negotia, ut credibile eſt,
 hanc quæſtionem intermiſerat Ælianus. Cum ergo
 dicit Auguſtinus, cauſam Felicis ab Æliano auditam
 fuiſſe 15. Calendas Martias, intelligere debemus tunc
 primò audiri cœpiſſe. Ut cum idem Auguſtinus eo-
 dem in loco ſcribit Miltiadem judicaſſe 6. Nonas O-
 ctobris, Conſtantino ter & Licinio ter Coſſ. intelli-
 gendum eſt eo primum die iudicium de cauſa Cæci-
 liani coram Miltiade habitum fuiſſe. Triduo enim
 tunc actum eſt, ut ſupra docui ex Geſtis collationis
 Carthaginenſis. Proinde parum neceſſaria eſt Baro-
 nii emendatio, qui in Geſtis purgationis Felicis, Ca-
 lendas Martias reſtituit pro Calendis Septembris.
 His conſectis, Ælianus Proconſul relationem miſit
 ad Conſtantinum cum Actis Proconſularibus apud
 ſe habitis. Hæc quidem Æliani relatio hodie non
 extat; ſed ejus mentio ſit in Collatione tertia Car-
 thaginèſi cap. 559. & apud Auguſtinum in Breviario.
 Conſtantinus quoque in Epiſt. ad Probianum, Acta
 Proconſularia in negotio Felicis Episcopi ab Æli-
 ano ad ſe miſſa eſſe teſtatur. Porro quod ait Augu-
 ſtinus in lib. 2. Retractionum cap. 27. abſolutio-
 nem Felicis præceſſiſſe abſolutionem Cæciliani, id
 intelligendum eſt de ſecunda ac tertia Cæciliani ab-
 ſolutione; non autem de prima, qua abſolutus eſt in
 Concilio Romano. Nam Auguſtinus in eo fallus
 fuerat, quòd abſolutionem Felicis poſt iudiciū Con-
 ſtantini Imp. quo abſolutus fuerat Cæcilianus, ſecu-
 tam eſſe crediderat. Quem quidem errorem ſuum re-
 tractat etiam in cap. 34.

C A P U T XII.

Finito Arelatenſi Concilio, Donatiſtæ qui ad Im-
 peratoris Comitatum perducti fuerant, ut ob
 appellationis ſuæ contumaciam plecterentur; partim
 per ſe, partim per ſuffragatores quos in palatio
 habebant, Imperatorem interpellare non de-
 ſtiterunt, ut ipſe inter partes iudicium deprome-
 ret. Quod cum initio averſatus eſſet Conſtanti-
 nus, ſicut ipſe teſtatur in Epistoſta ad Episcopos
 Synodi Arelatenſis; tandem continuis Donatiſta-
 rum aditionibus, & adulatorum quorundam con-
 ſiliis ceſſit, ut rem Episcopali iudicio terminatam
 ipſe laicus denuo retractaret. Ac primo quidem
 Cæcilianum ex Africa accerſere decreverat. Poſtea
 verò mutata ſententia, Episcopos partis Donati in
 Africam reverti juſſit, ut illic juxta poſtulatione ipſo-
 rum, cauſa omnis quæ ipſis adverſus Cæcilianum com-
 petebat, ab amicis ſeu iudicibus ab ipſo Imp. delectis
 audiri ac terminari poſſet. Verùm Conſtantinus pau-
 cos poſt dies mutato conſilio, Cæcilianum potius ex
 Africa evocare conſtituit, ut ipſe præſens cauſam in-
 ter partes judicaret; veritus ſcilicet, ne ſi ab aliis ju-
 dicaretur, veritus ſcilicet, ne ſi ab aliis ju-

dicibus in Africa causa esset terminata, Donatistæ ut A
erant pervicaci atque obstinato animo, rei iudicatæ ac-
quiescere recusarent. Literas itaque dedit ad Cæcilia-
num Episcopum, mandans ut intra certum diem
Romæ sibi ad causam agendam occurreret. Sed &
adversarius ejus præcepit, ut illic sibi præto essent;
pollicitus ipsis, si Cæcilianum vel unius criminis
reum possent præsentem convincere, tantumdem
id apud se fore, ac si universa quæ objiciebant cri-
mina probavissent. Hæc Constantinus in Epistola
ad Episcopos partis Donati, quæ in appendice O-
ptati est edita. Eodem tempore Constantinus Epi-
stolam scripsit ad Petronium Probianum Procon-
sulem Africa, jubens ut Ingentium Scribam pub-
licum, qui superiore anno in iudicio Aliani Pro-
consulis falsi convictus atque confessus in vincu-
lis tenebatur, ad Comitatum mitteret; quod scilicet B
adversarius Cæciliani quotidie Imperatorem inter-
pellantibus coram inimari posset, frustra eos Cæ-
ciliano Episcopo invidiam comparare, & adver-
sus ipsum insurgere voluisse. Verba sunt hæc Con-
stantini in Epistola ad Probianum, quam refert Au-
gustinus in Epist. 68. & in libro 3. contra Cresco-
nium. Eiusdem Epistolæ mentio fit in collatione
tertia Carthaginesi, & in Augustini Breviario. Cõ-
sul quidem ei Epistolæ minime adscriptus est. Ve-
rùm cum ex codice Theodosiano in titulo de Appel-
lationibus constet, Probianum Proconsulem Africa
fuisse Constantino IV. & Licinio IV. Coss. itemque
Consulata Sabini & Rufini, prorsus eam Epistolam
Consulatu Constantini & Licinii IV. datam esse o-
portet. Adde quod Alianus prædecessor Probiani
in ea Epistola dicitur. Quare cum Alianus Consulatu
Volustani & Anniani Proconsul Africa fuerit, ne-
cessario dicendum est Probianum Constantino &
Licinio IV. Coss. Proconsulatum Africa admini-
strasse. Ex quo refellitur obiter Baronii sententia,
qui hanc Epistolam ad Probianum scriptam esse cen-
suit ante Arelatense Concilium, & Ingentium Epi-
scopis ibi confidentibus exhibitum tu se affirma-
vit. Cum dies ab Imp. constitutus jam adesset,
Cæcilianus Episcopus nescio quam ob causam, Ro-
mæ sicut jussum erat non occurrit. Quod cum ad-
versarii ejus criminarentur, & Constantinum ur-
gerent, ut adversus contumacem & imperiali ju-
dicio causam suam subicere recusantem, sententiam
promeret, Imperator dilatione data præcepit, ut
partes Mediolani sibi occurrerent. Tum verò
quidam ex parte Donati, ægre ferentes quòd Con-
stantinus Cæcilianum absentem damnare nolisset,
ipsumque Cæciliano favere ac sibi inensum esse su-
spicati, fuga se subtrahere conati sunt. Quòd ubi
comperit Imp. reliquos ab officialibus custodiri ac
Mediolanum perducere iussit. At Donatistæ qui se
ex comitatu furtim subtraxerant, cum in Africam
pervenissent, novos illic tumultus ac seditiones ex-
citarunt: adeò ut Domitio Cello Vicario Africa,
qui tum pacandis per Africam rebus iussu princi-
pis incumbere, plurimum negotii ac molestiæ fa-
cescerent. Eorum Dux ac signifer erat Menalius
Episcopus urbis eujusdam in Numidia, is qui olim
ad Cirtense Concilium evocatus, timensque ne
thurificasse à suis civibus argueretur, simulato ocu-
lorum dolore ad Concilium venire recusavit, ut

scribit Optatus in libro 1. Missa igitur ad Principem
relatione Cællus Vicarius hunc potissimum, utpote
præcipuum seditionis auctorem, infirmulaverit. Cui
referens Imperator mandavit, ut seditiones quæ
missos faceret, eorumque facinus in præsentia distin-
daret: nuntiaret autem tam Cæciliano quam adver-
sariis ejus, se protinus in Africam esse venturum, &
adhibitis lætissimis iudiciis de causa distidii co-
gniturum; & quoscumque auctores nefandis erroris,
ac turbarum concitatores esse deprehendisset, de
gravissimas poenas sumpturum se esse. Extat hæc E-
pistola in appendice Optati, sed mendis plurimis de-
formata: quam prout legi debet, hic apponam.

CONSTANTINUS MAXIMUS AUG.
Cello Vicario Africa.

*Perseverare Menalium in ea quam jam dudum sus-
ceperat insana, ceterosque qui a veritate Dei digressi
errori se pravisimo dederunt, proxima etiam tua
gravitatis scripta testata sunt: quibus inhaerenti te jus-
sioni nostræ, temeritate seditionis ipsorum, cogere tumul-
tu quæ apparabant, inhibitu esse memorasti, frater casti-
simo. Unde quoniam ex eo patuit, ipsos nefarios resco-
gnasse, quòd cum stanssem inter ipsos & Cæcilianum
plenis super allegationibus diversis requirere, præ-
sentia mea se suscepta fugâ subtrahere laboraverunt;
hoc ipso turpissimo facto confessi ad ea se redire propo-
rare qua & antea fecerant, & nunc agere perseverant.
& cum constet minime unumquemque propria penitus
delicta invari, etiamsi paulisper eorum fuerit coercitio
dilata, mandandum gravitatis tua duxi; ut interim
quidem eosdem omittas, &c. Ac recte quidem Baro-
nius ad annum Christi 316. Constantinum in hac E-
pistola loqui censuit de fuga illa Donatistarum qua
se ex Comitatu subtraxerant, cum eos Mediolanum
occurrere Imperator iussisset. Quo quidem nihil veri-
us. Nam Augustinus in Epist. 162. ubi eam rem nar-
rat, iidem fere verbis utitur quibus Constantinus:
Tunc se aliqui eorum subtrahere ceperunt. Verum in
eo lapsus est Baronius, quòd hanc Epistolam Con-
stantini scriptam esse censuit post iudicium Mediola-
nense. Atqui Constantinus in hac ad Cællum Epi-
stola diserte affirmat, se propediem in Africam esse
venturum, ut inter Cæcilianum & adversarios ejus
de causa sacrilegi schismatis accuratissime iudicet.
Nondum ergo Mediolani inter partes judicaverat,
cum hanc Epistolam ad Cællum Vicarium Africa
Dscripsit. Proinde necesse est, ut inter fugam illam Do-
natistarum & inter iudiciu Mediolanense, satis lon-
gum temporis spatium intercesserit. Fuit autem
Domitius Cællus Vicarius Africa Constantino IV.
& Licinio IV. Coss. ut patet ex codice Theod. ad
legem Fabiam. Sed & anno sequente, Sabino &
Rufino Coss. ut docet lex prima ejusdem Codicis,
de officio iudicium omnium. Quare supradictam
Constantini Epistolam datam esse oportet; vel sub
finem anni 315. vel certe anno 316. aliquot men-
sibus ante Mediolanense iudicium. Eodem quo-
que anno data est Epistola Præfectorum Prætorio
ad Cællum Vicarium Africa, quæ significant de-
disse se Episcopis partis Donati, quos ad Africam
redire iusserat Imp. tractoriam cum annonis ul-
que ad Arelatensem portum, ut inde in Africam*

navigarent. Quam quidem Epistolam Baronius scriptam esse credidit Volufiano & Anniano Coss. post Concilium Arelatenfe, cum Constantinus Episcopos ad sedes proprias redire iussisset. Verum hæc sententia ferri non potest, cum Arelatenfe Concilium congregatum fit Calendis Augusti, Consulatu Volufiani & Anniani: Epistola verò Petronii Anniani Præfecti Prætorio, & Juliani eius collegæ ad Celsum Vicarium, data fit 4. Calendas Majas Triveris. Alioqui dicendum esset, Episcopos partis Donati ex Concilio Arelatenfi rediisse eo tempore, quo Concilium ipsum nondum erat congregatum. Proinde hanc Epistolam Præfectorum scriptam esse oportet anno Christi 315. aut 316. Quo tempore Domitius Celsus Vicariam Præfecturam in Africa administravit.

CAPUT XIII.

A Cceptis Constantini literis quas superiori capite retulimus, Domitius Celsus Cæcilianum Episcopum & adversarios eius ad se accessit. Quibus literas Principis cum legisset, sicut à Constantino præceptum fuerat; Cæcilianus iram atque indignationem Constantini ex literarum asperitate concipiens, confestim ad Comitatum perrexit, quò Constantini literis, ut supra memoravi, jam fuerat evocatus. Cum igitur Mediolanum pervenisset, ubi Constantinus tunc temporis morabatur; Imperator de illius adventu certior factus, causam omnem quæ inter Cæcilianum & adversarios eius jam dudum agitabatur, imperiali sententia statuit terminare. Ac primum quidem Cæcilianum & accusatores illius sibi exhiberi iussit in consistorio. Deinde auditis utriusque partis allegationibus, omnique controversia diligentissime & cautissime discussa atque examinata (nihil enim ipsum latere poterat, quippe cum Acta omnia tam Ecclesiastica quam Proconsularia ad eum missa essent; ipse quoque præsto esset Ingentius) tandem prolata sententia Cæcilianum innocentem; Episcopos autem partis Donati calumniosissimos pronuntiavit. Ita Augustinus in Epistola 162. ubi Constantini factum excusare conatur, qui de causa Ecclesiæ post Episcoporum iudicia ausus fuerit iudicare. Ait enim Augustinus illum assiduis & prope quotidianis Donatistarum interpellationibus victum, id fecisse. Nam initio quidem cum ab Arelatenfi iudicio ad ipsum provocassent, eos acerbissime repulerat. Postea tamen cessit molestissimis eorundem postulationibus, ut post Episcopos ipse laicus in causa Ecclesiæ iudicaret; non quòd suum iudicium in huiusmodi controversiis sacerdotali iudicio anteferendum putaret; quippe qui tantum honorem tribuerit iudicium Antistiti, ut res ab illis iudicatas pari loco atque auctoritate habendas esse censuerit, ac si Deus ipse iudicasset. Sic enim loquitur in Epistola ad Episcopos post Arelatenfe Concilium. Sed ideo post Episcopos causam illam iudicandam suscepit, ut omnem criminandi & tumultuandi occasionem Donatistis in posterum adimeret, pacemque & concordiam, quam geminata Episcoporum iudicia restituere in Africa non potuerant, Imperiali iudicio resarciret. Neque enim licebat posthac Donatistis, ab Imperatoris sententia provocare, sicut ab Epi-

scoporum iudicio antea provocaverant. Hæc sunt causæ, quæ religiosissimum Imp. & Christianæ pacis studiosissimum, ad suscipiendum huius causæ iudicium impulerunt. Qui si in eo erravit, quòd de causa Ecclesiæ post Episcopos ipse laicus cognoscere & iudicare non debuit, ignoscendum certe est Imperatori, nudius tertius Christiano, neque adhuc Cathumeno; nondum certe fideli, id est, nondum baptizato. Augustinus quidem in dicta Epistola scribit, Constantinum ob hanc culpam postea ab Episcopis veniam petivisse; tunc scilicet cum Sacramentum baptismi suscepit. Sed de his hæcenus. Redeamus ad iudicium Constantini. Recitatum id fuit in collatione 3. Carthagenensi. Sic enim legitur in cap. 516. *Recitatio iudicii Constantini, quo apud se quoque Cæcilianum fuisse purgatum post Arelatenfe Concilium significat Imperator. Ubi tamen intelligere debemus, non ipsam Constantini sententiam prout gestis in consistorio habitis expressa fuerat, sed tantum Epistolam ad Eumalium Vicarium Africa, in qua Constantinus sententiam à se prolatam exposuerat, recitatum fuisse. Docet id Augustinus in Breviario collationis 3. cap. 19. Recitatum est iudicium Constantini, quemadmodum se inter partes causam Cæciliani cognovisse, ad Eumalium Vicarium Africa scripsisset; quo remotis omnibus arbitris Cæcilianum innocentem, illos calumniosissimos comperisse testatus est; commemorans etiam in Arelatenfi oppido pro Cæciliano factum Episcopale iudicium, cui iudicio iam plurimi ex dissensione consenserant, reliquis adhuc resistentibus & discordantibus. Unde ipse de re tota inter partes coactus est iudicare, &c.* In quibus verbis observandum est, Constantinum remotis omnibus Arbitris iudicare voluisse, ob reverentiam scilicet Christianæ religionis, ne Antistitum jurgia ac dissensiones Gentilibus innotescerent. Ideò remotis Officialibus, & consistorianis iudicibus, quorum plerique adhuc dæmonum superstitioso cultui dediti erant, solus ipse hoc iudicium agitavit. Extat etiam apud eundem Augustinum in libro 3. contra Cresconium cap. 71. pars sententiæ tunc prolata à Constantino, quam hic apponere operæ pretium duxi, præsertim cum à Baronio sit prætermissa: *In sero adhuc & verba Constantini ex literis eius ad Eumalium Vicarium, ubi se inter partes cognovisse, & innocentem Cæcilianum comperisse testatur. Cum enim narrasset in his que supra locutus est, quemadmodum ad iudicium eius post Episcopalia iudicia partes perductæ fuerint. In quo per vidi, inquit, Cæcilianum vicarium omni innocentia præditum, ac debita religionis sua officia servantem, eoque ita ut oportuit, servientem, nec ullum in eo crimen reperiri potuisse eidem apparuit, sicut absens fuerat adversariorum suorum simulatione compositum. Porto hæc Epistola ad Eumalium data est quarto Idus Novembris Sabino & Rufino Coss. ut scribit Augustinus in libro ad Donatistas post collationem. Videtur autem hic esse Eumelius, cuius mentio fit in lege 2. codice Theod. de calumniatoribus.*

CAPUT XIV.

Post auctoritatem iudicii Imperialis, Donatistas conquiscescere jam decebat. Nec tamen quavis tot iudiciis victi atque oppressi, pervicacissimis contentionibus finem imposuerunt; sed furere